VIKIPEEDIA

Herero keel

See artikkel vajab toimetamist. *(Juuni 2015)*
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Herero_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Herero keel on keel, mida kõnelevad hererod Lõuna-Aafrikas Angolas, Botswanas ja Namiibias.[1] Täpsemalt on keel kasutusel Kunene, Omaheke, Otjozondjupa ringkonnas Namiibias, Ghanzi ringkonnas Botswanas ning Huila ja Cunene provintsis Angolas. Herero kuulub Nigeri-Kordofani hõimkonda Benue-Kongo keelkonda bantu keelte läänerühma keelte hulka.[1] Keelel on ka oma regionaalsed murdekeeled: kaokolendi ja mbanderu murded Namiibias ning mahalapi murded Botswanas. Kõnelejate arv on 150 000 (1999).[2] ja 237 000 inimest maailmas (2006)[1] Herero keelt õpetatakse ka Namiibia Ülikoolis. Tänu sellele, et 19. sajandil tegeles Gottlieb Viehe piibli tõlkimisega, on herero keel saanud ladina tähestiku.[1]

Herero keel (Otjihereero)	
Kõneldakse	Namiibia (206 000) Botswana Angola
Piirkonnad	Lõuna-Aafrika
Kokku kõnelejaid	237 000 [1]
Keelesugulus	Nigeri-Kordofani hõimkond Benue-Kongo keelkond bantu keeled läänerühm **herero keel**
Keelekoodid	
ISO 639-1	her
ISO 639-2	hz

Sisukord

Grammatika
- Nimisõna (substantiiv)[3]
- Arvsõnad [4]
- Eessõnad (prepositsioonid)[3]
- Isikulised asesõnad[3]
- Tegusõnad[3]

Herero tähestik (oalfabeta) ja hääldus[2]

Keele näide

Lisaks[7]

Viited

Välislingid

Grammatika

1. Foneetilised eripärasid: lahtine silp, vokaalharmoonia, kvantitatiivne rõhk (eelviimane silp), toonikeel (3 tooni). 2. Sõnajärgi poolt kuulub Herero keel SVO rühma[1].

3. Uute sõnade moodustamine toimub prefiksite ja sufiksite abil.
4. Keeles on ka palju saksa ,inglise ja afrikaani laensõnu.

Nimisõna (substantiiv)[3]

Herero keeles on nimisõnade 10. Igal klassil on oma mitmuse ja ainsuse vormid. Nimisõna klassid eristatakse prefiksi abil. Igal klassil on oma mitmuse ja ainsuse prefiksid ja neid vahetades moodustatakse erinevaid vorme. Mõned prefiksid korduvad, näiteks *omu-* ja *oma-* , sellisel juhul eristatakse nimisõna klass sõna tähenduse abil (selleks tuleb teada vähemalt ühte sõna igast klassist). Kahjuks pole kõikidel klassidel oma täpseid sõnade tähendusi, nagu esimesel klassil. Esimesse klassi kuuluvad kõik inimesed. On veel ka erand prefks *oo-* *, see on esimese klassi teise mitmuse prefiks, mida kasutatakse erandsõnadega. Erandsõnadel puudub klassi prefiks nt: *mama* (ema) mitmuses on *oomama*, *tate* (isa) mitmuses on *ootate*.

Nimisõna klass	Klassi prefiks	Sõnade teema	Näide	Tõlge
1. Klass ainsus	omu-	inimesed	omuzandu	poiss
1. Klass mitmus	ova-	inimesed	ovazandu	poisid
1. Eriklass mitmus*	oo-	inimesed	ootate	isad
2. Klass ainsus	omu-	puud	omumborombonga	Combretum Imberbe
2. Klass mitmus	omi-	puud	omimborombonga	Combretum Imberbres
3. Klass ainsus	e-	(pole täpset)	engongwa	herilane
3. Klass mitmus	oma-	(pole täpset)	omangongwa	herilased
4. Klass ainsus	otji-	asjad	otjivava	tiib
4. Klass mitmus	ovi-	asjad	ovivava	tiivad
5. Klass ainsus	o-	loomad, laensõnad	ongombe	lehm
5. Klass mitmus	ozo-	loomad, laensõnad	ozongombe	lehmad
6. Klass ainsus	oru-	abstraktne	orumwe	moskiito
6. Klass mitmus	otu-	abstraktne	otumwe	moskiitod
7. Klass ainsus	oka-	väikesed asjad	okazandu	väike poiss
7. Klass mitmus	ou-	väikesed asjad	ouzandu	väikesed poisid
8. Klass ainsus	oku-	kehaosad	okutwi	kõrv
8. Klass mitmus	oma-	kehaosad	omatwi	kõrvad
9. Klass ainsus	ou-	abstraktne	ouye	maailm
9. Klass mitmus	omau-	abstraktne	omauye	maailmad
10. Klass ainsus	oku-	(pole täpset)	okuiya	kõrv
10. Klass mitmus	omaku-	(pole täpset)	omakuiya	kõrvad

Arvsõnad [4]

1 – imwè
2 – ivárì
3 – intátú
4 – iiné
5 – intánò

6 – ihámbò-úmwè (5+ 1)
7 – ihámbò-mbárì (5+ 2)
8 – ihámbò-ndátú (5+ 3)
9 – imùvyú
10 – òmùrongò

Eessõnad (prepositsioonid)[3]

Eessõnad *pu*, *ku* ja *mu* võivad esineda ka alusena ning toimub sõnade ühildumine, mis sarnaneb nimisõnade ühildumisega. Mõnikord neid käsitletakse 11. 12. ja 13. nimisõna klassidega.

Nimisõna klass	Eessõna	Tähendus
11. Klass	pu	juures (eriti, kus kõneleja on praegu)
12. Klass	ku	juures/mille suunas (eriti, kus kõnelejat pole praegu)
13. Klass	mu	sees

Isikulised asesõnad[3]

Herero keeles on 3 isikut ning asesõnad jagatakse ainsuse ja mitmuse rühmadeks.

Isik	Ainsus	Mitmus
1. isik	Ami(mina)	Eṯe (meie)
2. isik	Ove(sina)	Eṉe (teie)
3. isik	Eye(tema)	Ovo/Owo (nad)

Tegusõnad[3]

Tegusõnad võib herero keeles jaotada kahte gruppi: reeglipärased ja ebareeglipärased. Tegusõnadel on 3 võimalust pööramiseks:

Infinitiivi pööramine
Kõik tegusõnad infinitiivis algavad *oku*- prefiksiga ja lõppevad -*a* tähega.
Näiteks:

- *Okutona* – lööma
- *Okuhungira* – rääkima
- *Okupenduka* – ärkama
- *Okurya* – sööma

Infinitiivi tüve pööramine
Moodustatakse ilma *oku*- prefiksi
Näiteks:

- *Mbi tona* – ma löön
- *U hungira* – sa räägid

- *Tu penduka* – me ärkame
- *Ve rya* – nad söövad

Alternatiivne pööramine
On 4 erinevat võimalust
1. Sama nagu infinitiiv

- *Twa penduka* – me ärkasime

2. *"-a"* lõpp muutub *"-e"*ks

- *Mo hungire* – sina räägid (praegu)

3. *"-a"* lõpp muutub samaks nagu eelnev vokaal

- *Me tono* – ma löön (praegu)

4. Ebareeglipärase tegusõna vorm

- *Matu ri* – me sööme (praegu)

Herero tähestik (oalfabeta) ja hääldus[2]

http://www.omniglot.com/images/writing/herero.gif

Keele näide

- **Herero keel**

Korutenga Ndjambi wa memene eyuru nehi. Nehi kara ri nomuhapo, nu ra ri tjo. Nu kwa ri ondorera mourekoto, nOmbepo yaNdjambi ya tengerere kombanda yomeva[5].
Eesti keeles: Alguses lõi Jumal taeva ja maa. Maa oli tühi ja paljas ja pimedus oli sügavuse peal ja Jumala Vaim hõljus vete kohal.

- **Murdekeele näidis (Mbandieru)**

Yen agya a wowo soro, wo din hõ ntew, I wo ahenni mmra, nea wope nye wo asase so nso se nea eye wo soro, I ma yen nso se firi won a wode yen akaw, I na mfa yen nko sofye mu, na yi yen fi bone mu, na wo na ahenni ne ahõeden ne anuonyam ye wondea da. Amen.[6]
Eesti keeles:
Meie Isa, kes Sa oled taevas!Pühitsetud olgu Sinu nimi. Sinu riik tulgu. Sinu tahtmine sündigu nagu taevas, nõnda ka maa peal. Meie igapäevast leiba anna meile tänapäev. Ja anna meile andeks meie võlad, nagu meiegi andeks anname oma võlglastele. Ja ära saada meid kiusatusse, vaid päästa meid ära kurjast. Sest Sinu päralt on riik ja vägi ja au igavesti. Aamen.

Lisaks[7]

- **Päevade nimetused**

Omandaha – esmaspäev
Oritjavari – teisipäev
Oritjatatu – kolmapäev
Oritjaine – neljapäev
Oritjatano – reede
Oroviungura – laupäev
Osondaha – pühapäev

- **Kehaosad**

Okuoko – käsi
Eho – silm
Okurama – jalg
Otjari – rind
Omunwe – sõrm
Omuryu – kael
Otjiuru – pea
Ezumo – kõht
Eyuru – nina
Okutwi – kõrv
Etambo – selg
Omuna – huuled
Eyo – hambad

Viited

1. The Ethnologue. Herero, a language of South Africa. (http://www.ethnologue.com/language/her) Kasutatud 20.11.2013. (inglise keeles)
2. Omniglot (http://www.omniglot.com/writing/herero.php) Kasutatud 20.11.2013. (inglise keeles)
3. Otjiherero Grammar.Wikipedia, the free encyclopedia (https://en.wikipedia.org/wiki/Otjiherero_Grammar) Kasutatud 23.11.2013. (inglise keeles)
4. Lingweb. Numeral Systems of the World's Languages (http://lingweb.eva.mpg.de/numeral/Herero.htm) Kasutatud 23.11.2013. (inglise keeles)
5. Herero keel (http://www.language-museum.com/encyclopedia/h/herero.php) Kasutatud 23.11.2013. (inglise keeles)
6. Mbandieru (http://www.language-museum.com/encyclopedia/h/herero-mbandieru.php) Kasutatud 23.11.2013. (inglise keeles)
7. [1] (http://www.mydestination.com/namibia/usefulinfo/6173839/basic-language) Kasutatud 23.11.2013. (inglise keeles)

- P. Ariste – Maailma keeled; Tartu Riiklik Ülikool, 1972

Välislingid

- Väike sõnastik (http://www.namtranslations.iway.na/page%20nine%20common%20expressions/otjiherero_page9.pdf)
- Hererokeelne film (https://www.youtube.com/watch?v=Jr4uDTAYnvE)

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Herero_keel&oldid=4702919"

Selle lehekülje viimane muutmine: 15:22, 25. juuli 2017.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata Wikimedia kasutamistingimustest.